

TAITEILIJAN OSANA YHTEISÖLLISTÄ MAISEMANSUOJELUA

Marjo Heino
Aalto-yliopisto
marjo.heino@aalto.fi

Biography

Marjo Heino (MA, MFA.) is a visual artist, an art educator and an expert in the field of arts. Painting forms the core of her work, but materials and methods vary depending on the subject and piece from three dimensional materials to light, public art and participating art. Heino has worked for the University of Turku as an artist and art researcher in the department of landscape studies organised and Kone foundation funded Kokkeli project from 2018 to 2019.

Abstract

This paper analyzes the essence of artisthood, the kinship between artists working together and the different roles of the artist, from the perspective of locally founded participatory art projects. This visual essay is based on a research conducted in the Department of Landscape Studies of the University of Turku, that focused on the Kokemäki river, its surrounding area and its communities. The paper presents three different art projects and brings forth the thoughts of the participating artists on the premises of participatory art. Previously understudied, the kinship between artists working together is examined much

closer. The research shows that artishood and making art together are necessary foundations for participatory landscape conservation and that it is possible to reach communities, deepen engagement and discussion and strengthen the feeling of community through art.

Keywords

artishood, participatory art, participatory landscape conservation

TAITEILIJA OSANA YHTEISÖLLISTÄ MAISEMANSUOJELUA

Marjo Heino
Aalto-yliopisto
marjo.heino@aalto.fi

BIO

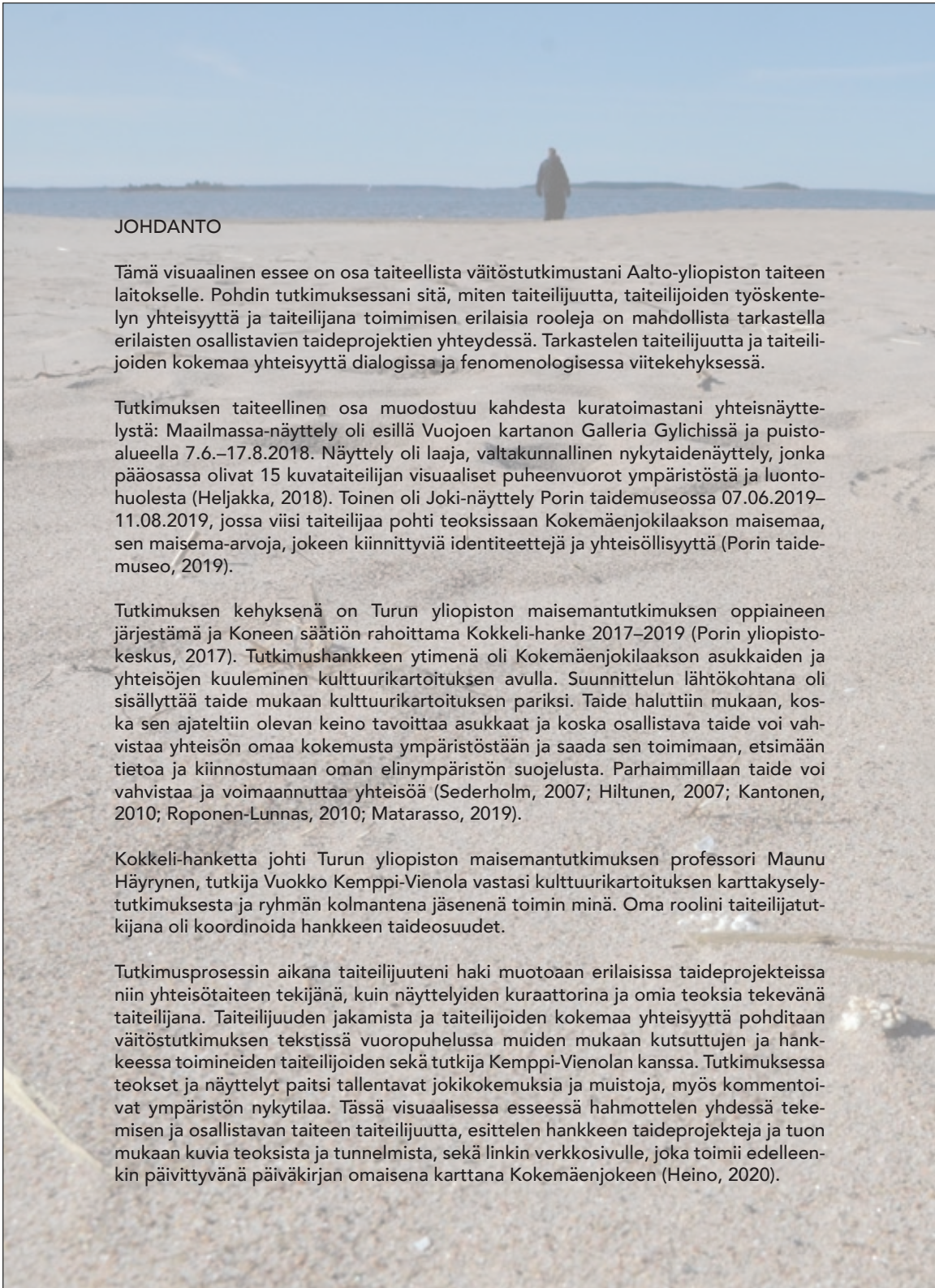
Marjo Heino (TaM, KuM) on kuvataiteilija, taidekasvattaja ja taiteen asiantuntija. Heinon taiteellisen työskentelyn ytimessä on maalaus, mutta materiaalit ja välineet valikoituvat aiheen mukaan, kolmiulotteisista materiaaleista valoon, julkisiin teoksiin ja osallistavaan taiteeseen. Heino toimi taiteilijatutkijana Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen järjestämässä ja Koneen säätiön rahoittamassa Kokkeli-hankkeessa 2018–2019.

Tiivistelmä

Tutkimuksessani pohdin taiteilijuutta, taiteilijoiden työskentelyn yhteisyyttä ja taiteilijana toimimisen erilaisia rooleja, kun kehyksenä ovat paikkalähtöiset, osallistavat taideprojektit. Väitöstutkimukseni taustalla on maisemantutkimuksen oppiaineen Kokemäenjokilaaksoon ja sen moniin yhteisöihin ankkuroitunut hanke. Esittelen tässä visuaalisessa esseessä kolme erilaista taideprosessia ja tuon esiin mukana olleiden taiteilijoiden ajatuksia osallistavan taiteen lähtökohdista ja jaetusta taiteentekemisestä dialogissa ja fenomenologisessa viitekehyksessä. Aiemmin vähemmälle tarkastelulle jäänyt taiteilijoiden työskentelyn yhteisyys on tutkimuksessani tärkeällä sijalla.

Tutkimuksellani osoitan, että taiteilijuus ja yhteinen taiteen tekeminen ovat yhteisöllisen maisemansuojelun perusta, taiteen avulla tavoitetaan yhteisöt, syvennetään keskustelua ja vahvistetaan yhteisöllisyyttä.

Avainsanat: taiteilijuus, osallistava taide, maisemansuojelu

JOHDANTO

Tämä visuaalinen essee on osa taiteellista väitöstutkimustani Aalto-yliopiston taiteen laitokselle. Pohdin tutkimuksessani sitä, miten taiteilijuutta, taiteilijoiden työskentelyn yhteisyyttä ja taiteilijana toimimisen erilaisia rooleja on mahdollista tarkastella erilaisten osallistavien taideprojektien yhteydessä. Tarkastelen taiteilijuutta ja taiteilijoiden kokemaa yhteisyyttä dialogissa ja fenomenologisessa viitekehyksessä.

Tutkimuksen taiteellinen osa muodostuu kahdesta kuratoimastani yhteisnäyttelystä: Maailmassa-näyttely oli esillä Vuojoen kartanon Galleria Gylichissä ja puistoalueella 7.6.–17.8.2018. Näyttely oli laaja, valtakunnallinen nykytaidenäyttely, jonka pääosassa olivat 15 kuvataiteilijan visuaaliset puheenvuorot ympäristöstä ja luontohuolesta (Heljakka, 2018). Toinen oli Joki-näyttely Porin taidemuseossa 07.06.2019–11.08.2019, jossa viisi taiteilijaa pohti teoksissaan Kokemäenjokilaakson maisemaa, sen maisema-arvoja, jokeen kiinnittyviä identiteettejä ja yhteisöllisyyttä (Porin taidemuseo, 2019).

Tutkimuksen kehyksenä on Turun yliopiston maisemantutkimuksen oppiaineen järjestämä ja Koneen säätiön rahoittama Kokkeli-hanke 2017–2019 (Porin yliopistokeskus, 2017). Tutkimushankkeen ytimenä oli Kokemäenjokilaakson asukkaiden ja yhteisöjen kuuleminen kulttuurikartoituksen avulla. Suunnittelun lähtökohtana oli sisällyttää taide mukaan kulttuurikartoituksen pariin. Taide haluttiin mukaan, koska sen ajateltiin olevan keino tavoittaa asukkaat ja koska osallistava taide voi vahvistaa yhteisön omaa kokemusta ympäristöstään ja saada sen toimimaan, etsimään tietoa ja kiinnostumaan oman elinympäristön suojelusta. Parhaimmillaan taide voi vahvistaa ja voimaannuttaa yhteisöä (Sederholm, 2007; Hiltunen, 2007; Kantonen, 2010; Roponen-Lunnas, 2010; Matarasso, 2019).

Kokkeli-hanketta johti Turun yliopiston maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen, tutkija Vuokko Kemppi-Vienola vastasi kulttuurikartoituksen karttakyselytutkimuksesta ja ryhmän kolmantena jäsenenä toimin minä. Oma roolini taiteilijatutkijana oli koordinoita hankkeen taideosuudet.

Tutkimusprosessin aikana taiteilijuuteni haki muotoaan erilaisissa taideprojekteissa niin yhteisötaiteen tekijänä, kuin näyttelyiden kuraattorina ja omia teoksia tekevänä taiteilijana. Taiteilijuuden jakamista ja taiteilijoiden kokemaa yhteisyyttä pohditaan väitöstutkimuksen tekstissä vuoropuhelussa muiden mukaan kutsuttujen ja hankkeessa toimineiden taiteilijoiden sekä tutkija Kemppi-Vienolan kanssa. Tutkimuksessa teokset ja näyttelyt paitsi tallentavat jokikokemuksia ja muistoja, myös kommentoivat ympäristön nykytilaa. Tässä visuaalisessa esseessä hahmottelen yhdessä tekemisen ja osallistavan taiteen taiteilijuutta, esittelen hankkeen taideprojekteja ja tuon mukaan kuvia teoksista ja tunnelmista, sekä linkin verkkosivulle, joka toimii edelleenkin päivittyvänä päiväkirjan omaisena karttana Kokemäenjokeen (Heino, 2020).

Erityistä hankkeessa oli paitsi sen sijoittuminen jokimaisemaan myös se, että taide toimi parina toiselle tieteenalalle, maisemantutkimukselle sekä kulttuurikartoitukselle. Kokkeli-hankkeen eli Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuuriympäristön yhteisöllisen suojelun ja taiteellisen kehittämisen tarkoituksena oli kehittää keinoja, joilla asukkaat saadaan mielekkäällä tavalla paremmin osallisiksi kulttuuriympäristöjen suojelua, osana toimintaympäristöiden yhteiskehittämistä ja -suunnittelua (Kempin-Vienola, 2017). Kokkelin taiteilijatulokisaroolissa voi nähdä taiteilijuuden muutosta, hybridisoitumista (Haapala, 1999; Karttunen, 2017).

TUTKIMUKSEN KEHYKSENÄ KOKEMÄENJOKILAAKSO

Kokemäenjoki virtaa 121 kilometriä Sastamalasta Poriin, se on Satakunnan ja Pirkanmaan suurin joki. Kokemäenjoki on sen varrella sijaitsevan asutuksen, teollisuuden ja maanviljelyn päästöjen vuoksi ollut yksi Suomen kuormitetuimmista vesistöistä. Esimerkiksi 2014 Harjavallassa tapahtui suuri nikkeli-päästö, joka aiheutti simpukoiden joukkokuoleman (ELY, 2014). Viimeisin uutisoitu öljyvahinko sattui keväällä 2020 Porissa (YLE, 2020). Tietoisuus joen historiasta, sen puhdistumisesta kahdeksankymmenluvulla ja taas uusista päästöistä vaikuttaa väistämättä jokimaiseman katsojakokemukseen.

Kokkeli-hankkeen kohdealueet olivat joen varrella Keikyä, Kokemäki, Harjavalta, Ulvilan Saari ja Porin Hevosluoto sekä Huvilajuopa. Kaikkia kohteita yhdisti kuuluminen valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin (OPM, 2017).

TAITEEN TEKEMISEN LÄHTÖKOHTIA

Itselleni taiteen tekemisen parasta antia on lopputuloksen ennakoimattomuus ja ilmaantumisen. Maalatessani en suunnittele tai aseta teokselle tavoitteita, maalaus syntyy materiaalista ja avoimuudesta, siitä että on valmis vakavaan keskusteluun itsensä kanssa. Samalla kun liikutan väriä maalauuspinnalla se liikuttaa minua ja ajatuksiani. Kyseenalaistamalla omat tapani, ennakkoluuloni ja taitoni etenen lopputulemaan, joka parhaimmillaan näyttää asiat toisessa valossa, toisesta näkökulmasta. Maalaus-tapahtuma on minulle ankaraa itsetutkiskelua, ja samalla se voi selittää syyn maailmassa olooni (Heino-Fihlman, 2002). Samanlaisella asenteella teen taidetta muiden kanssa, lopputulos ei ole keskiössä vaan työskentelyprosessi antaa eniten. Se on monisyistä, moniarvoista, herkkää keskustelua yhteisessä, tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa. Riippumatta rooleista, tekemällä ja keskustelemalla voi jossain kohtaa havaita yhteisymmärrystä, huomata samaa toisessa.

Kokkeli-hankkeessa syntyi kahden vuoden aikana noin 20 erilaisia ja erikokoista taideprojektia. Kutsuin yhteisöjen lisäksi mukaan useita kuvataiteilijoita, valokuva-taiteilijoita sekä sanataiteilijan ja performanssitaiteilijan. Taideprojektien kesto vaihteli parista tunnista viikkoihin ja kuukausiin, pisimmillään yksi projekti kesti lähes puolitoista vuotta (Heino, 2020).

KOLME ERILAISTA TAIDEPROSESSIA: RATAS, KUUNTELUKÄVELYT JA YMPÄRISTÖPERFORMANSSIT

Taideprojektien tapahtumapaikoista Keikyä sijaitsee sisämaassa, mutkittelevan joen alkupäässä, Harjavalta sen keskivaiheilla. Ympäristöperformanssien kohteina olivat kaikki Kokemäenjoen kävelen ylittävät sillat.

Nämä erilaiset projektit nostivat esiin paikan merkityksiä, mutta taiteen tekemisen tavat erosivat. Keikyän Ratas-teosta tehdessä roolini oli prosessin alullepanija ja

katalysaattorina toimiminen, kuuntelukävelyissä prosessi itsessään oli teos ja toimin yhtä aikaa sekä kokonaisuutta koordinoivana taiteilijana että osallistujana sekä lisäksi ohjaajavastuumme Kirsi Jaakkolan kanssa oli jaettava. Koko joen mittainen ympäristöperformanssi oli sarja taidetekeja, jotka kehittyivät matkan aikana, kokonaisuus hahmottui vasta loppuun.

TAITEILIJAN KATALYSAATTORINA

Keikyässä syksyllä 2018 alkanut taideosuus lähti liikkeelle tarpeesta keskustella joen merkityksistä. Kemppi-Vienolan keräämän kyselyaineiston mukaan joki on keikyäläisille arkinen. Joki kuuluu tuttuun maisemaan, sen virtaamaa seurataan, vuodenaajat, luonnonvoimat ja tuulet luovat erilaisia näkymiä ja maiseman värejä. Joenranta on kylän keskeinen paikka, rantavajan tapahtumat, uimaranta ja riippusillan kunnostus keräävät väkeä (Kemppi-Vienola, 2019). Joen rannalla on myös veistospuistoksi kutsuttu viheralue ja keskustanäkymän taustalla kohoaa voimalaitoksen suuri seinämä. Taideprojektiin osallistuivat Korvenkävijät, paikalliset partiolaiset ja Keikyän perikunnan kyläaktiivit. Projektin lähtökohtana korostettiin jokimaiseman paikallisia arvoja. Lähdimme liikkeelle keskustelemalla siitä millainen paikka Keikyä on, millainen joki sen läpi virtaa ja millaisia merkityksiä joella on kullekin osallistujalle.

Taideprojektin käynnistyessä käynnistyi myös tutkija Vuokko Kemppi-Vienolan ope-roima kulttuurikartoitus ja karttakysely, johon saattoi osallistua vastaamalla kyselyyn verkossa (Kemppi-Vienola, 2020). Taiteen tekeminen toi hankkeelle näkyvyyttä, paikalliset mediat ja Keikyän perikunnan Facebook-sivut uutisoivat projektista ja jakoivat samalla kyselyn verkkolinkkiä. Taide toimi kartoituksen alkusysäyksenä, kiinnostavana tapahtumana kyläyhteisössä.

TAIDE SIIRTÄÄ KYLÄN KESKIPISTETTÄ

Paikallisen aktiivin Markku Torpon näkemys siitä, että ideoimamme valoteos pitää ehdottomasti sijaita keskellä kyläläisille tärkeää jokea, muutti suunnittelun mittakaavaa. Valtava joenselkä on leveä, talvi voi olla ankara ja säät niin vaihtelevat että materiaaleilta vaaditaan kestävyyttä. Keksinkin, että ämpäreistä voisi legopalikoiden tapaan rakentaa suuremman teoksen, ne ovat värikkäitä, kestävät kosteutta ja pakkasta.

Hankin luonnosteluun useita, eri värisiä ämpäreitä ja polttimoita. Yhdessä kokeillessa ja materiaalin läpikuultavuudesta inspiroituneena ajatuksemme alkoivat ilmetä mahdollisuuksina. Mitä näistä ämpäreistä voisikaan saada aikaan?

Koin, että roolini oli kannatella keskustelua, tuoda ideoita ja vahvistaa hullujakin ajatuksia, koska kaikki harhautuneet ajatuksetkin voivat lopulta johdattaa hyvään yhteiseen lopputulemaan, jossa vaihtoehdot on punnittu ja tulos perusteltu. Oli tarpeen ajatella rohkeasti, jotta valtava, avoin maisema voitiin ottaa haltuun. Kokemukseni julkisten teosten parissa suuntasi projektia suurempiin eleisiin.

Kuvat 2 ja 3. Ratas-valoteos Äetsän voimalaitoksen alapuolella ja tekijät; Keikyän Korvenkävijät ja Keikyän perikunta. Kuva Marjo Heino.

Kerran kokoontuessamme levitimme ämpäreitä ympäriinsä, pyöritimme kuvioita ja kasasimme muotoja. Mietimme mitä haluamme sanoa, kun viemme ämpäreitä keskelle jokea. Millainen visuaalinen viesti on osuva, merkityksellinen ja näillä resursseilla mahdollista? Yksi ehdottaa jotain, toinen heittää idean, jonkun keksimä on liian vaativa, mutta lopulta viisikulmainen ämpäripareista koottava rakennelma muistutti Keikyän tunnusta ja se tuntui hyväksyttävältä, kaikista meistä. Ratas on myös Korvenkävijöiden logossa. Yhteinen ideointi oli tiivistä ja tavallaan voimauttavaa, siinä piti ottaa jokainen osallistuja huomioon tasavertaisena, luoda hyvä ilmapiiri, jossa voi keksiä, sanoa uskaliaasti, ehdottaa ja erityisen tärkeää oli, että lopulta näimme asian samoin.

Yhteisön jäsenet ottivat ohjat käteensä, työvaiheet löysivät tekijänsä, eläkeläiset rakensivat rungon, nuoret kiinnittivät ämpärit, oma roolini jäi taustalle. Alun katalysaattorina toimimisen jälkeen olin mielissäni, kun teos otettiin omaksi, koettiin tärkeäksi ja saatiin kuin saatiinkin keskelle Kokemäenjokea. Teoksen valot sytytettiin yhteisessä tilaisuudessa - puheiden ja torvisoiton saattelmana. Kävi kuten Vuokko Kemppi-Vienola teosta kommentoi: kylän keskipiste siirtyi hetkeksi.

KUUNTELUKÄVELYT

Harjavallan jokimaisemaa hallitsevat suuret tehtaot ja korkealle kohoavat piiput. Niiden äänimaisema on kuulunut kaupungin elinpiiriin jo kymmeniä vuosia. Monet vanhemmat muistavat tehtaan pillit, jotka ilmoittivat työn alkamisesta, loppumisesta sekä lounastunneista. Toinen voimakkaasti maisemaa halkova ääni kantautuu voimalaitoksen juoksutuksista, veden pauhu yltää kauas yli Paratiisilehdon luonto-

polun, uskomattoman kauniin ja rehevän harjumaيسان Lammaisten voimalaitoksen alapuolisessa joenmutkassa. Luontopolun kevät kuuluu myös runsaana linnunlauluna. Toisenlaisia ääniä tuottavat joen läheisyydessä järjestettävät festivaalit: Karmarock ja Suvisoitto. Omintakeinen ja rikas äänimaisema sai meidät kiinnostumaan äänien mahdollisuuksista. Kuvataiteilija Kirsi Jaakkola on toteuttanut ääneen perustuvia teoksia ja ohjannut kuuntelukävelyitä aiemmin Kankaanpään museon ja Porin taidemuseon järjestämissä työpajoissa, pyysin hänet mukaan ideoimaan Kokkeliille sopivaa projektia.

Yhteistyössä mukana oli myös Emil Cedercreutzin museo, joka toimi arvokkaana yhdyslinkkinä paikallisiin yhdistyksiin ja tarjoten näyttelytilaa kahdelle kuuntelukävelyistä koostetulle Alaston äänimaisema -ääniteokselle (Emil Cedercreutzin museo, 2019). Järjestimme museon kanssa kolme kuuntelukävelykertaa eri vuodenaikoina. Ensimmäinen sijoittui keskustaan tammikuisena pakkaspäivänä, toinen museoalueelle veden äärelle ja kolmas Paratiisilehdon luontopolulle kauniina kesäkuun iltana.

Kuva 4. Kuuntelukävely Harjavallassa Emil Cedercreutzin museon piha-alueella, 2019.
Kuva Kirsi Jaakkola.

HILJAA YHDESSÄ

Kuuntelukävelyt ovat yhdessä kulkemista hiljaa, ilman elektronisia laitteita (Jaakkola, 2019). Keskittymällä yhteen aistiin myös muut aistit herkistyvät, ja ympäristön vaihtelut vaikuttavat voimakkaammilta, esim. maanpinnan tuntu ja askeleista lähtevä ääni korostuvat. Kaiken kommunikoinnin rajoittaminen vie oman mielen nopeasti muistoihin, niin positiivisiin kuin ahdistaviinkin. Kuuntelukävely on samalla keskustelua ja oleilua itsen kanssa, omassa kehossa (Järviluoma, 2019). Oleellinen osa kävelyä on sen jälkeinen yhteinen keskustelu. Luottamuksellisessa ilmapiirissä jaetaan kävelykokemuksia, palataan omiin kokemuksiin, miltä tuntui ja mitä tuli mieleen? Keskustelusta tulee nopeasti merkityksellistä ja henkilökohtaista. Kävelyn ohjaajalla on vastuullinen rooli keskustelun kannattelemisessa sekä ilmapiirin rakentamisessa. Sanomattakin on selvää, että kyse on myös arvostuksesta ja tasa-arvoisesta suhtautumisesta kanssakeskustelijoihin.

Ryhmäytymisen onnistuminen, ilmapiirin luominen on vaativaa vuorovaikutusta. Taiteilijan on oltava läsnä ja kuulolla, ihmisen jakamat kokemukset ja ohjaajan jatkokokemukset johdattelevat keskustelua eteenpäin. Yhteinen eletty paikallishistoria, samat koetut äänimaisemat, omiin muistoihin palaaminen ja tunteiden kokeminen tekee rakenteeltaan varsin yksikertaisesta kuuntelukävelystä syvästi vaikuttavan yhteisen kokemuksen.

Näen, että oma roolini oli tukea Jaakkolaa ja vaikka vaihtelimme ryhmän johtamista ja vastavuoroisesti otimme roolia keskusteluissa, olin äänimaisemanoviisina yhtä lailla kokijana kuin muutkin osallistujat.

TAITEILIJOIDEN TYÖSKENTELYN YHTEISYYDESTÄ

Kaikista Kokkeli-hankkeessa toteutetuista projekteista haasteellisimpia ovat olleet kokemukset toisten taiteilijoiden kanssa jaetuista prosesseista. Suurta tyydytystä tuo juurikin taiteilijuuden jakaminen, tasa-arvoinen työskentely. Mukana on aina toisen arvostamista, mutta myös luottoa siihen miten voi heittäytyä, miten pitkälle rajoja voi kokeilla. Yhteinen tieto siitä, mistä tässä kaikessa etsimisessä voi olla kyse, tai yhteinen ei-tietäminen. Lopulta ainakin yhteinen ymmärrys lopputulemasta ja sen arvosta. Kutsun yhteyden tunnetta taiteilijoiden työskentelyn yhteisyydeksi, se on sukua yhteisöllisyydelle, mutta asettaa yhteisen intiimimmäksi, meidän väliseksi.

Haastattelin Kokkelin eri vaiheissa mukana olleita taiteilijoita, halusin selvittää miten he kokevat yhdessä tekemisen, mikä siinä on heille merkityksellistä ja mistä lähtökohdista yhteisyys voi heidän mielestään syntyä?

Asettuessaan yhteistyöhön saa olla varautunut kaikkeen, myös yhteistyön epäonnistumiseen, mutta parhaimmillaan käy, kuten kuuntelukävelyitä ohjannut kuvataiteilija Kirsi Jaakkola toteaa:

Oma näkemys on hedelmällistä asettaa alttiiksi, muokattavaksi ja jalostettavaksi yhdessä toisen kanssa. Minulle se on luonteva tapa työskennellä ja lopputulos on aina jotakin sellaista, mihin yksin ei ole päässyt, yltänyt tai edes pyrkinyt. (Jaakkola, 2020)

Kuva 5. Yyterin rannalta kerättyä styroksia Haapalan, Heinin, Merimaan ja Vallan yhteisessä teoksessa Maailmassa-näyttelyssä Vuojoen kartanon Galleria Gylichissä 2018. Kuva Marjo Heino.

Kuva 6. Performanssitaiteilija Maire Karuvuori kulta Porin siltaa. Kuva Marjo Heino, 2019.

YMPÄRISTÖPERFORMANSSIT

Syksyllä 2019 kiersin kaikki käveltävissä olevat Kokemäenjoen sillat yhdessä performanssitaiteilija Maire Karuvuoren kanssa. Reitillä merkitsimme jokaisen sillan kultaamalla jonkin tietyn yksityiskohdan. Silta sillalta (siltoja 34) prosessi muotoutui ja tekemisen roolit jäsentyivät, pääsimme kiinni toistemme vahvuuksiin kuten rohkeuteen, heittäytymiseen, havaintokykyyn, sanallistamiseen. Taiteen teon toistaminen, kullattujen jälkien muuntaminen, paikan tuntu, havainnointi sekä keskustelut ja ideoinnin kekseliäisyys vaikuttivat teosten muotoon. Huomasimme teosten sarjallisuuden kypsyttävän kokonaisuuden ideaa. Alun jäljen jättäminen ja paikan merkitseminen muuntui lopulta runollisiksi, yhteisiksi jaetuiksi hetkiksi, joissa maisemassa olon rinnalle tuli paikan arvostamista ja sen ominaispiirteiden tunnistamista.

Tunsimme toistemme tekijöinä jo aiemmasta toimistamme läänintaiteilijakollegoina, ja mielestäni juurikin ennalta toisen taiteilijatyön arvostaminen kantoi pitkälti koko

prosessia. Tasavertaisuus oli tärkeä lähtökohta, myös hienovarainen läsnä oleminen oli osa tiivistä vuorovaikutusta. Karuvuori kuvaa yhteistä tekemistä näin:

Ego ja oma yksilötason ammattilypeys täytyy laittaa sivuun ja kuunnelle tarkalla korvalla sitä, mitä voisimme olla yhdessä, kahden tasavahvan ammattilaisen yksikkönä. Täytyy sopeuttaa omaa olemista ja tekemistä toiseen (energiaa, rytmiä, vuorovaikutuksen tapaa, intensiteettiä, pikkutarkkuuden tasoa, kaikenlaista). Itse ajattelen, että aidoin taiteilijoiden välinen yhteistyö on vain sitä, missä tekijyys, vastuu ja valta on jaettu tasan ja asioiden rajojen annetaan häilyä. (Karuvuori, 2020)

DIALOGIA, YHDESSÄ AJATTELUA JA EPÄVARMUUTTA

Yhteisötaiteen tekemiseen kuuluva kontrolloimattomuus vaatii epävarmuuden sietämistä, siksi vuorovaikutus, neuvottelukyvyyt ja keskustelut ovat olennaisia taitoja muiden kanssa työskennellessä. Päivi Raivion mukaan mieli on pidettävä avoimena ja vältettävä omien valmiiden ideoiden voimakasta puskemista (Möller, 2016). Joki-näyttelyn kuvataiteilija Henry Merimaa kuvaa prosessia:

Olen myös ollut mukana tilanteissa, joissa vuoropuhelun/dialogin kautta syntyy yhdessä ajattelemisen kyky. Eli ei tarvitsekaan enää niin selittää vaan työ kehittyi vaistonvaraisesti yhdessä tekemällä, syntyy jonkinlainen flow. (Merimaa, 2020)

Toisaalta yhteiseen tekemiseen liittyy usein turvassa olemisen kokemus, itseään ei ehkä heti halua paljastaa kelle tahansa, vaan yhdessäolossa ja vuorovaikutuksessa punnitaan toisen luettavuus ja inhimillisuus. Valokuvataiteilija Titta Valla oli Joki-näyttelyssä mukana valokuvasarjalla Anna asuu saarella. Valla vastasi kysymyksiini yhteisistä taiteellisista prosesseista näin:

Eikö sama asia päde laajemminkin tässä elämässä? Me haemme jatkuvasti yhteisiä nimittäjiä asioitten ja toinen toistemme välille. Haluamme tunnistaa asioita ja toisaalta oivaltaa uutta. On vain oltava läsnä ja siedettävä epävarmuutta. (Valla, 2020)

TAIDETTA YHTEISÖN KANSSA TAI SITÄ HÄIRITEN

Useimmat Kokkeli-hankkeen maisema-alueista näyttäytyivät ensi alkuun maaseudun rauhassa lepääviltä idylleiltä, niin kauniilta paikoilta, että huomasin usein alussa epäileväni tarvitseeko tämä maisema tai alue yhtään mitään uutta ja mikä sitten onkaan tärkeää ja mikä ylimääräistä. Ennen kuin tavoitin asukkaat ja löysin oman tapani olla paikassa, katsoin maisemaa ulkopuolelta. Tutustuttuani asukkaisiin ja yhteisöihin, kartoitettuani heidän suhdetta paikkaan, sekä löydettyäni mielekkään taiteellisen työtavan suhteeni maisemaan muuttui arkisemmaksi. Näin kylät ja joen yhteisön toimintojen kautta, en enää juhlavasti, yliromantisoiden tai kaukaisuudesta ihailen,

Kuva 7. Kokemäenjokea kultaamassa, Maire Karuvuori kurkottelee veteen Lanajuovantien sillan vieressä, 2019. Kuva Marjo Heino.

vaan paikkoina joiden kokemiseen vaikuttavat historia, elinkeinot, yhteiskunnan muutokset sekä vaikkapa asukkaiden kokemukset ja tunteet.

Osalla hankkeen taiteesta oli intervention luonne. Koimme, että taide toimii huomion kiinnittäjänä ja muutos ympäristössä sai asukkaat reagoimaan. Taideteos tai -teko, pienikin muutos tutussa maisemassa saattoi toimia keskustelun avauksena yhteisön kanssa. Taide oli aihe tai häiriö, jonka johdosta loimme keskusteluyhteyksiä, ja kulttuurikartoitukselle alkupisteen.

Toisaalta yhteisön jo löydyttyä yhteisen taiteentekemisen ääreen kokoontuminen voi luoda mahdollisuuksia syvemmälle keskustelulle, mutta samalla myös jäsenmättömien ja keskeneräisten näkökulmien pohtimiselle. Taiteilijana otin osaa yhtä lailla itse tehden ja asettuen avoimeksi yhteiselle tekemiselle ja prosessin suunnanmuutoksille, kuin toisaalta myös pitäen mielessä esteettiset tavoitteet. Siksi voi olla yllättävää, etten koe Keikyän Ratas-teoksessa selvää taiteilijuutta, vaan mielestäni se on keikyäläisten tekemä, olin siinä kyllä mukana. Ilman rooliani, ilman taiteilijaa ei teosta olisi olemassa, mutta paikka-arvojen korostaminen ja aiheen avaaminen kasvatti myös yhteisön näkemään tekemisen mahdollisuudet ja se kantoi valmiiseen teokseen.

Osallistava taide muuntuu projekti kerrallaan, yhteisöt elävät ja luovat itselleen ja paikkaansa parhaiten sopivat prosessit. Kai Lehikoisen ja Anne Pässilän mukaan taiteen arvo syntyy taiteen mahdollistamissa kohtaamisissa ja vuorovaikuttamisissa, joissa rakennamme merkityksiä uudelleen. Tällaisissa vuorovaikuttamisissa syntyy ihmettelyä, pohdintaa, vuoropuhelua, raivostumista, toisin näkemistä ja oivalluksia. Merkitysten pohdinta tekee mahdolliseksi dialogisen suhteen itseen ja toisiin (Lehikoinen, 2016; Huhmarniemi, 2016). Taiteentutkija Claire Bishop on sen sijaan arvostellut osallistavaa taidetta prosessikeskeisyydestä ja poliittisesta korrektiudesta sekä peräänkuuluttaa kriittistä suhtautumista yhteisötaiteen sosiaalisiin tavoitteisiin (Bishop, 2012).

Osallistuvan taiteen määrittelyn sijaan Riikka Haapalainen ehdottaa kysymään, miten taide on? Mitä se synnyttää, minkälaista tietoa, asioita ja toimijuuksia se tuo esiin? (Haapalainen, 2020).

KULTTUURIKARTOITUS JA TAIDE

Kulttuurikartoitus tarkoittaa asukaslähtöistä tiedonkeruuprosessia, jonka tavoitteena on alueen ominaispiirteiden ja paikallisen kulttuurin kartoittaminen yhteistyössä alueen asukkaiden kanssa (Häyrynen, 2017). Kokkeli-hankkeen aikana taide ja kulttuurikartoitus etsivät uusia tapoja toimia, ei niin että taide olisi vain väline tai tapa toteuttaa kulttuurikartoitusta, vaan niin että taiteella on itseisarvo ja vuorovaikutus olisi luonnollista. Itse kuvaan löytyneitä tapoja kokonaisuuden palmikoinniksi, tai ehkä sopiva kuvaus voisi olla myös virtaava, mutkittileva Kokemäenjoki, joka juoksee pienissä koskipaikoissa, haarautuu pariin otteeseen ja yhtyy lopulta yhdeksi suureksi virraksi.

Samanlaista joki- ja maaseutumaisemaan suuntautuvaa, osallistavia tapoja käyttävää, taidetta ja tutkimusta yhdistävää hanketta ei kuitenkaan ole aiemmin toteutettu. Olimme työparini tutkija Vuokko Kemppi-Vienolan kanssa etsimässä täysin uudenlaista taiteenteon ja tutkimisen tapaa maisemantutkimuksen oppiaineeseen. Yhteistyöstämme syntyi käsite; yhteisöllinen maisemansuojelu. Taiteen ja taitelijan osallisuus prosesseissa sekä paikkalähtöisyys tuotti hankkeelle uutta tietoa sekä tapoja havaita lähimaisemaa sekä kasvattaa yhteisöjen ympäristösuhdetta.

Yhteisö- ja osallistavan taiteen prosessien ja tulosten mittaaminen voi olla hankalaa. Hovi-Assad toteaa, että ennen projektien alkamista olisi hyvä päättää mikä on tavoitteena ja miten tuloksellisuutta mitataan (Hovi-Assad, 2017). Totta onkin, että kaksivuotisen ajanjakson aikana Kokkeli-hankkeessa päästiin vasta tutustumaan moniin yhteisöihin ja jatkossa pidempi työskentely toisi mukaan erilaisia ääniä ja Haapalaisen peräänkuuluttamia prosesseja ja narratiiveja (Haapalainen, 2020).

PÄÄTELMIÄ

Taiteilijana ideoin, etsin yhteisöjä, innostin, kokosin, keräsin tietoa, saatoin saman mielisiä ihmisiä yhteen, kuuntelin, annoin erilaisia materiaaleja ja tekniikoita käyttöön, järjestin työpajoja, tein itsekin taidetta, organisoin, dokumentoin, tiedotin ja viimeistelin. Toimin saman aikaisesti sekä yhteisön sisä- ja ulkopuolella, yhdessä yhteisön kanssa vuorovaikutuksessa ja havainnoiden, mutta myös kokonaisuutta halliten, pitäen kiinni ajankäytöstä ja seuraavasta askeleesta esimerkiksi materiaalien suhteen.

Kokkeli-hankkeessa taiteilijan rooli muotoutui projekti kerrallaan, muuttuen sosiaalisten taidetilanteiden koordinoinnista omiin tavoitteisiini taiteilijana ja taas takaisin osallistamaan, kysymään ja kuuntelemaan. Joustavuus, vapaus taiteen genreissä, muiden taiteilijoiden mukanaolo, ennakkoluuloton kokeilu ja toteutuneiden projektien runsaus muodosti näin jälkeensä ajateltuna mielekkään ja hedelmällisen työkentän. Taiteen avulla kohdattiin yhteisöjä, herätettiin huomiota, käsiteltiin asioita ja jätettiin jälkiä.

Taideprojektina meillä oli mahdollisuus kokeilla, kutsua mukaan ja toteuttaa. Osallistavan taiteen tekemisessä prosessi on aina ennakoimaton, ainutlaatuinen ja uusi. Taiteen materiaalisuus toimii, kun sanoja ei vielä ole, prosessi, keskeneräisyys, läsnäolo ovat mahdollisuuksia. Taiteilijana koin aidosti jaettuina hetkiä sekä yhteisöjen että muiden taiteilijoiden kanssa. Monesti sain huomata, miten itseohjautuva voima yhteisöllisyys on ja miten vaivattomasti taiteelle syntyy luonnollinen rooli.

Hankkeen taideprojektit kartalla <https://molluheino.fi/artprojects/>

Kuva 8. Kokkelin taideprojekteja kartalla Kokemäenjokilaaksossa 2018–2020. Kuva Marjo Heino.

Lähteet

Alaston äänimaisema. Haettu 1.6.2020. <https://www.facebook.com/emilcedercreutzinmuseo/posts/2433266190043657>

Bishop, C. (2012). *Artificial Hells. Participatory Art and the Politics of Spectatorship*. Verso.

Ely, tiedote Nikkelipäästöstä Haettu 9.4.2014 osoitteesta <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/aiheet>

Emil Cedercreutzin museo. Haettu 1.6.2020 <https://www.harjavalta.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/museo/>

Haapala, L. (1999). Taiteilijan muuttuva rooli - yhteisötaidetta 90-luvun Suomessa. Teoksessa Erkkilä, H., Haapala, L., Johansson, H. & Sakari, M. *Katoava taide*

Haapalainen, R. (2019). Utopioiden arkipäivää : Osallistumisen ja muutoksen paikkoja nykyaikaisessa taiteessa 1980–2011. Haettu 24.1.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4007-4>

Heino, M. (2020). *Taideprojektit kartalla*. Haettu 1.6.2020 osoitteesta www.molluheino.fi/artprojects

Heino-Fihlman, M. (2002). *Kirkas ja syvä. Näyttelykatalogi. Lönnströmin taidemuseo*.

Heljakka, K. (2018). *Satakunnan Kansa*. Haettu 1.9.2019 <https://www.satakunnan-kansa.fi/kulttuuri/vuojoen-kartanon-maailmassa-nayttely-muistuttaa-etta-ihmisella-on-jattilaisen-valta-201013400>

Hiltunen, M. (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22. Haettu 18.1.2018 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007>

Hovi-Assad, P. (2017). Kulttuurisuunnittelumenetelmän ja yhteisötaiteen avulla tapahtuva yhteiskehittäminen. Teoksessa Häyrynen, Maunu ja Wallin, Antti (toim.) *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma* (s. 134–160). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 258

Huhmarniemi, M. (2016). *Marjamatkoilla ja kotipalkisilla: keskustelua Lapin ympäristökongflikteista nykyaikaisen taiteen keinoin*. Lapin yliopisto Taiteiden tiedekunta. Haettu 20.1.2020 osoitteesta https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62388/Huhmarniemi_Maria_ActaE_192_pdfA.pdf?sequence=2

Häyrynen, M. ja Wallin, A. (toim.) (2017). *Kulttuurisuunnittelu Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Tietolipas 258.

Jaakkola, K. ja Heino, M. (2019). Mitä kuuluu Harjavalta? & Paratiisilehto -ääniteokset Alaston äänimaisema -näyttelyssä Emil Cedercreutzin museossa. Ääniteosten pohjana äänidokumentoinnit 8.5.2019 Museonystävien kuuntelukävelyllä Emil Cedercreutzin museon ympäristössä, Harjavallassa ja 6.6.2019 Harjulan Kilta -yhdistyksen kuuntelukävelyllä Paratiisilehdon luontopolulla, äänitys Tero Hyvärinen.

Jaakkola, K. (2019). <http://kirsijaakkola.blogspot.com/p/kuuntelukavelyt.html>

Jaakkola, K. (2020). Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 15.3.2020

Järviluoma, H. (2019). "Kaikki elämän makeus ja riemu". Aistielämäkerrallisen kävelyn taide ja tiede. Torvinen & Välimäki (toim.) *Musiikki ja luonto. Soiva kulttuuri ympäristökriisin aikakaudella* (s. 221–245). Utukirjat 10.

Kantonen, L. (2010). Yhteisötaiteen estetiikkaa ja menetelmiä. Teoksessa Lea Kantonen (toim.) *Ankaraa ja myötätuntoista kuuntelua*. Helsinki: Kuvataideakatemia, 76.

Karttunen, S. (2017). Laajentuva taiteilijuus – yhteisötaiteilijoiden toiminta ja identiteetti hybridisaatio-käsitteen valossa. Tahiti 01/2017. Haettu 16.5.2020 osoitteesta <http://tahiti.fi/01-2017/tieteelliset-artikkelit/laajentuva-taiteilijuus-%e2%80%93-yhteisötaiteilijoiden-toiminta-ja-identiteetti-hybridisaatio-kasitteen-valossa/>

Karuvuori, M. (2020). Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 9.3.2020

Keikyän tunnus. Haettu 1.6.2020 <https://fi.wikipedia.org/wiki/Keiky%C3%A4>

Kemppi-Vienola, V. (2017). Yhteisöjen kulttuuri sekä taide maisemansuojelun voimavarana Kokemäenjokilaaksossa. Hiiskuttua, Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan verkkojulkaisu. <http://hiiskuttua.utu.fi/2017/04/yhteisöjen-kulttuuri-seka-taide-maisemansuojelun-voimavarana-kokemaenjokilaaksossa/>

Kemppi-Vienola, V. (2019). Julkaisematon väitöstutkimus, Kokkelin kulttuurikartoitus.

Kemppi-Vienola, V. (2020). Joki on maisemassa – Kokemäenjokilaakson maaseudun kulttuurikartoitukset. teoksessa Heino, Häyrynen, Kemppi-Vienola, Kunnas-Holmström (toim.). *Joen taju, Turun yliopiston Kokkeli-tutkimushanke 2017–2019 ja Porin taidemuseon JOKI-näyttely 7.6.2019–11.8.2019, essee- ja artikkelikokoelma* (s. 72–85). Kulttuuritutkimuksen ja maisemantutkimuksen julkaisuja 57, Turun yliopisto, Pori. Haettu 18.5.2020 osoitteesta <http://www.poriartmuseum.fi/epub/index.php>

Kokkeli-hanke. Haettu 1.6.2020 osoitteesta <https://blogit.utu.fi/kokkeli/kokkeli-hanke/>

Lehikoinen, K. & Pässilä, A. (2016) Taiteilija kehittäjänä: taiteelliset interventiot työssä. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

Matarasso, F. (2019). A Restless Art. Haettu 4.4.2020 osoitteesta <https://arestlessart.com/the-book/download-a-digital-copy/>

Merimaa, H. (2020). Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 18.3.2020

Möller, A. (2016). Paikan tuntu – Kohtaamisia unohdetuissa tiloissa. Maaseudun Sivistysliitto. Maahenki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Euroopan neuvoston puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä Faro, Haettu 15.3.2020 osoitteesta https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa

Porin taidemuseo. Haettu 1.6.2020 osoitteesta <http://www.poriartmuseum.fi/fin/nayttelyt/2019/233/>

Porin yliopistokeskus. Haettu osoitteesta 1.6.2020 <https://www.ucpori.fi/verkkoleh-ti/asuinaluesuunnittelu-taiteen-avulla>

Roponen-Lunnas, P. (2013). Kohtaamisen taide – yhteisötaiteen ideaaleja ja käytäntöjä. Haettu 18.5.2020 <http://tahiti.fi/04-2013/dossier/kohtaamisen-taide-%e2%80%93-yhteisotaiteen-ideaaleja-ja-kaytantoja/>

Sederholm, H. (2007). Yhteisötaiteen juurilla. Julkaisussa: Kivimäki, Kati & Kolsio, Hannele (toim.) *Yhteyksiä. Asiaa yhteisötaiteesta* (s. 37–55). Rauma: Rauman taiteilijavierasohjelma Raumars ry.

Shimizu, H. (2012). Tulevaisuuden kompassa, Ikeda Vesi – Virtautuvasta Vahvistamiseen. Teoksessa Hovi-Assad (toim.) *Eco-Art* (s. 70–93). Porin taidemuseo 108.

Waenerberg, A. & Vélez Cea, M. (2019): Emil Cedercreutz (1879-1949). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Yhteisötaiteesta. Haettu 18.5.2020 osoitteesta <https://vastaanplusotto.fi/mita-taideon/>

Yleisradio. Haettu osoitteesta 1.6.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11294767>

Valla, T. (2019). Sähköpostivastaus haastattelukysymyksiin 6.5.2019

Kuvat

Kuva 1. Rannalle levittyneen styroksin keräystä. Kuva Titta Valla, 2018.

Kuva 2. Ratas-valoteos Äetsän voimalaitoksen alapuolella. Kuva Marjo Heino, 2019.

Kuva 3. Tekijät; Keikyän Korvenkävijät ja Keikyän perikunta. Kuva Marjo Heino, 2019.

Kuva 4. Kuuntelukävely Cedercreutzin museon pihalla. Kuva Kirsi Jaakkola, 2019.

Kuva 5. Yyteri-teos Maailmassa-näyttelyssä. Kuva Marjo Heino 2018.

Kuva 6. Porin sillan kultaus. Kuva Marjo Heino, 2019.

Kuva 7. Maire Karuvuori kultaa Kokemäenjokea. Kuva Marjo Heino, 2019.

Kuva 8. Kokkelin taideprojektit Kokemäenjokilaaksossa. Kuva Marjo Heino, 2019.